

ÚJ ORSZÁGOS DIGITALIZÁLÓ KÖZPONT LÉTREHOZÁSA AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN

A nemzeti könyvtár informatikai rendszerének stabilizálása és fejlesztése céljából a Kormány az 1605/2016. (XI. 8.) kormányhatározattal biztosította a forrásokat. A kormányhatározat mentén létrejött Országos Könyvtári Rendszer (OKR) projekt egyik eleme az OSZK állományvédelmi szemléletű szolgáltatási célú digitalizálási tevékenységének megújítása és ezzel összhangban egy új Digitalizáló Központ megtervezése, illetve kialakítása volt.

A tervezés során figyelembe kellett vennünk azokat a jogszabályi rendelkezéseket, amelyek az OSZK-nak központi szerepet szántak a közgyűjteményi digitalizálásban. A 30/2014 (IV. 10.) EMMI-rendelet az OSZK-t jelölte ki a digitális tartalmak hosszú távú megőrzését biztosító helyként. Ennek egyenes következményeként a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégiát megfogalmazó 1404/2017 (VI. 28.) kormányhatározat az OSZK-t nevezte meg a könyvtári terület aggregátoraként. Ezért a Digitalizáló Központot alkalmassá kellett tennünk arra, hogy országos módszertani és kompetenciaközpontként működhessen.

A meglévő digitalizáló eszközpark és a fejlesztés során újonnan beszerezni kívánt berendezések, az utófeldolgozást biztosító munkaállomások, valamint az állományvédelmi eszközök, illetve a logisztikai háttér jelentős területet igényelt. Erre alkalmas egybefüggő tér a könyvtár épületében csak a 8. szinten volt. Ezen az 1500 m²-es területen terveztük meg a könyvtár más tereitől elkülönített, de a munkafolyamatokhoz szükséges mértékben csatlakozó Digitalizáló Központot.

A helyszín kiválasztását döntő mértékben befolyásolta az a tény, hogy a nemzeti könyvtár gyűjteménye a kulturális örökség része, ezért muzeális védelem alatt áll: minden dokumentumára szigorú állományvédelmi szabályok vonatkoznak. A központi épületben, a közvetlen raktári kapcsolat kialakításával úgy lehetett biztosítani a logisztikai infrastruktúrát, hogy ezáltal a köztes anyagmozgatás mértéke, valamint a ki- és belépési pontok száma csökkenthető volt.

Az OSZK-ban a digitalizálás előzménye az 1960-as években kialakított állományvédelmi mikrofilmezés volt. Így nem véletlen, hogy a korábban mikrofilmezésre és állományvédelmi fotózásra használt terek alakultak át fokozatosan digitalizáló műhelyekké. A formátumváltás már a 2000-es évek elején bekövetkezett, de a projektalapú és a pénzügyi forrásokat is biztosító üzemszerű működésre mostanáig várni kellett. Ez idő alatt erőteljes mértékben folyt a közgyűjtemények állományában lévő dokumentumok piaci alapú digitalizálása. Sajnos ez a szemléletmód nem támogatta sem a papíralapú dokumentumok, sem a róluk készült digitális formátumok hosszú távú megőrzését.

A tervezés során megfogalmaztuk a közgyűjteményi digitalizálásnak a hosszú távú megőrzés és nyomdai minőségű reprodukálhatóság minimumkövetelményeit. Meghatároztuk a képalapú digitalizálás technikai minimumértékeit, és ajánlás formájában leírtuk a felvételezés szempontjait, valamint formai követelményeit az eredeti dokumentum előkészítésétől az ún. SIP-csomag (Submission Information Package – a digitális tartalom előállítójától származó információs csomag) elkészültéig.

A közbeszerzési eljárást előkészítve megfogalmaztuk és specifikáltuk azt, hogy milyen típusú eszközökkel szeretnénk felszerelni a Központot. Az állományvédelmi szempontot messzemenően érvényesítve törekedtünk arra, hogy a digitalizáló eszközök széles spektrumát elérjük, különös hangsúlyt fektetve a dokumentumkímélő másolási megoldásokat kínáló gépek beszerzésére. Ennek alapján több nagy teljesítményű planetáris szkennert rendeltünk, amelyeken az A/0 méretnél is nagyobb, különböző típusú dokumentumok digitalizálhatók, az üvegnegatívoktól a kötött hírlapokon át a térképekig. A különösen védendő kéziratok, kódexek és egyéb nagy értékű és ritka dokumentumok digitalizálására fotó-munkaállomásokat alakítottunk ki, többek között egy középformátumú fotóstúdiót is. Ezenkívül speciálisabb digitalizáló eszközöket is

üzembe állítottunk, például plakátszkennert, film- és mikrofilmszkennert is. A kevésbé védendő könyvek digitalizálására nagy teljesítményű robotszkennereket szereztünk be. Természetesen az egyszerűbb digitalizálási folyamatokhoz síkágyas és lapadagolós szkennerek is rendelkezésre állnak.

A munkafolyamatok tervezésénél az állományvédelmi részt szervesen beépítettük a digitalizálás munkamenetébe. Itt is sikerült olyan nagy teljesítményű eszközök beszerzését elindítani, amelyek a megelőző és a megelőző állományvédelmet segítik. A 19. század közepétől különösen a hírlapokat és a plakátokat gyenge minőségű, könnyen savasodó papírra nyomtatták. Ezek sok esetben már egy dokumentumkímélő másolást sem bírnak ki. Ezért beszereztünk egy nagy teljesítményű savtalanító berendezést, amely egy kémiai eljárás által meggátolja a papír állapotának romlását és biztosítja az eredeti dokumentum hosszú távú megőrzését.

A digitalizálást megelőzően, a könyvészeti előkészítés fázisában kerül sor a dokumentumok tételes állapotleírására. Ez alapján lehet majd összeállítani az éves restaurálási terveket. Közvetlenül a digitalizálás után azokat a dokumentumokat, amelyek állapota ezt megköveteli, állományvédelmi dobozba helyezük, ezzel gátolva meg a további állagromlásukat egészen a restaurálásig. A különböző méretű dobozok készítésére egy számítógép által vezérelt doboztervező és -készítő gépet helyezünk üzembe a 8. emeleten.

Az üzemzerű működés biztosítása és a munkafolyamatok követése érdekében megtervezük és a közbeszerzési eljárás során megrendeltük a Digitalizálást Támogató Keretrendszer (DTK) szoftveres fejlesztését. A rendszerrel szemben alapelvárásként fogalmaztuk meg a digitalizálási munkafolyamatok teljes körű támogatását a szkenneléstől a szolgáltatásra kész elektronikus

változatok előállításáig, illetve a kapcsolat biztosítását az állományvédelmi előkészítő folyamatok, a bibliográfiai adatokat szolgáltató könyvtári rendszerek, a megrendeléskezelő adatbázis, a hosszú távú megőrzést biztosító digitális raktár, valamint az elektronikus könyvtár rendszerei felé. A rendszernek biztosítania kell a kapcsolódó folyamatok követhetőségét és a statisztikai adatok szolgáltatását.

A digitalizáló eszközök beszerzésére és a DTK szoftver fejlesztésére kiírt közbeszerzési pályázat 2018 májusában sikeresen lezárult, a gépek leszállítása és beüzemelése megtörtént. Ugyanakkor a 8. szint építészeti kialakítására kiírt pályázat több fordulóban is sikertelen lett, ezért szükségmegoldásként 2018 nyaratól le kellett zárunk az Általános Olvasótermet, és itt alakítottuk ki a Digitalizáló Központ átmeneti helyét. A területi adottságok megakadályozták, hogy minden gépet üzembe helyezzünk és a szükséges mértékben feltöltsük a létszámot.

Az építészeti tervek készítésekor szembesültünk azal, hogy a tetőtérben azbeszt található. Bár a terület funkcionális átalakítása nem érintette ezeket a részeket, a könyvtár vezetése mégis úgy döntött, hogy megelőzve a sajtó által is generált pánikhangulat fokozódását, az informatikai fejlesztésre szánt forrásból biztosítja az azbesztmentesítés költségét. 2019 nyarán a 8. szinten, a Digitalizáló Központ feletti tetőtér azbesztmentesítése megtörtént. Ezt követően szeptembertől elkezdődhetett a terület építészeti átalakítása. A több mint 35 éves padlószőnyeg helyére antisztatikus, erőteljes mértékben terhelhető PVC burkolatot fektettek. A gépek üzemeltetéséhez szükséges elektromos és IT-hálózat felfüggesztett formában, a terület fölé épített acélvázas állványzatra került. A rácsos szerkezet fölött szabadon vezetett klímaberendezés, a függesztett ledes lámpatestek korszerű, a terület funkciójához illő ipari formajegyeket hordoznak. Ehhez igazodik az egyszerű, szürke és bordó színt váltakoztató, minimalista stílusú bútorzat.

A tervek szerint kialakított munkaterület 80 fő befogadására képes. Ez a gépek teljes üzemidejű működtetéséhez és a digitális utómunkákhoz szükséges teljes létszám, amelynek feltöltésére a 2020. év folyamán kerül sor. Az építészeti kivitelezés 2019 decemberére befejeződött. 2020 elején következhet a terület bebútorozása és a digitalizáló berendezések felköltöztetése az Általános Olvasóteremből. Az új Digitalizáló Központ ünnepélyes átadására várhatóan 2020-ban kerül sor.

A teljes kapacitással működő, tervszerű, tömeges digitalizálást végző Digitalizáló Központ évente akár tízmillió digitális objektum előállításra is alkalmas. A tervezéskor készített felmérések alapján mintegy hárommillió dokumentum digitalizálását kellene elvégezni ahhoz, hogy a magyar írott kulturális örökség teljes spektrumát lefedjük. Ez csak akkor valósulhat meg, ha az ország többi könyvtárában folyó digitalizáló tevékenységet összehangoljuk, kiküszöböljük a párhuzamosságokat és felosztjuk a feladatokat. Ennek a munkának az összehangolását tűzte ki célul a Közgűjteményi Digitalizálási Stratégia. Mivel manapság minden nyomtatott kiadvány alapvetően digitálisan születik, az új kötelepéldány-rendelet már előírja a kiadóknak a digitális változat beszolgáltatását. Ezzel véget vetnek annak az anomáliának, hogy a digitális formátumból kinyomtatott kiadványokat ismételten digitalizálni kelljen.

A Digitalizáló Központ országos szinten kompetenciaközpontként működik majd, amely a digitalizáláshoz és az ehhez kapcsolódó tevékenységhez nyújt ajánlásokat, módszertant, hagyományos és elektroni-

kus oktatási anyagokat, szabályzatokat és eszközöket. Együttműködést alakít ki az oktatási rendszer fejlesztéséért felelős intézményekkel és kutatóközpontokkal, valamint a határon túli hungarikumokat őrző könyvtárakkal.

Az állományvédelmi szemléletű szolgáltatási célú digitalizálási stratégia mentén az első körben kijelölt dokumentumok az OSZK gyűjteményének reprezentatív részét képezik. Elődlegesen csak olyan dokumentumok digitalizálására kerül sor, amelyek online adatbázisokban metaadatokkal rendelkeznek. A digitalizálási tervbe olyan gyűjteményegységek kerülnek be, amelyek tartalmi vonatkozása vagy unikalitása társadalmi-kulturális szempontból kiemelten fontos, és keresettségük okán az eredeti dokumentum védelme elengedhetetlenül szükséges.

Reményeink szerint az új Digitalizáló Központ 2020 végére már teljes eszközparkkal és létszámmal, maximális üzemkapacitással fog működni.

Elbe István, Györffy Szabolcs

elbe.istvan.at.oszk.hu, gyorffy.szabolcs.at.oszk.hu